

Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy –
Analiza kwestii praktycznych z zakresu społecznej
odpowiedzialności biznesu istotnych dla samorządów
prawniczych i stowarzyszeń prawniczych

Wytyczne III

maj 2017 r.

Preambuła

Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy (dalej: Rada) reprezentuje ponad milion prawników europejskich poprzez swoich członków – Adwokatury i Stowarzyszenia Prawnicze z 32 państw (w tym z 28 państw członkowskich oraz Norwegii, Islandii, Lichtensteinu i Szwajcarii) i 13 krajów stowarzyszonych i obserwatorów.

Od wielu lat Rada śledzi rozwój sytuacji w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu (ang. Corporate Social Responsibility, CSR) oraz szczególny wpływ tego obszaru na prawników.

W lutym 2013 r. Rada wydała Wytyczne „Odpowiedzialność społeczna prawników” (ang. Corporate Responsibility and the Legal Profession (Guidance I)) zawierające informacje z zakresu definicji, podstawowych założeń oraz inicjatyw i norm międzynarodowych, unijnych i krajowych dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu.

W lutym 2014 r. Rada wydała Wytyczne „Społeczna odpowiedzialność biznesu a prawnicy” (ang. Corporate Social Responsibility and the Legal Profession (Guidance II)). Te drugie Wytyczne szczegółowo omawiają konsekwencje w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu w odniesieniu do szczególnej roli i pozycji zawodu prawnika oraz zawierają wskazówki w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu i odpowiedzialności prawników/kancelarii prawnych w tym obszarze jako usługodawców i jako przedsiębiorstw. Wytyczne III stanowią kontynuację tego tematu wypunktowując niektóre z wyzwań wskazanych w Wytycznych I i II. Wytyczne I i II stanowią dokumenty bazowe a Wytyczne III powinny być odczytywane w powiązaniu z poprzednimi dokumentami (zob. Aneksy).

Najnowsze Wytyczne mają na celu uświadomienie Prawnikom oraz Adwokaturom i Stowarzyszeniom Prawniczym, że niektóre kwestie, które są istotne dla prawników zajmujących się społeczną odpowiedzialnością biznesu pilnie wymagają ich uwagi. Dla przykładu: w wielu krajach potencjalna odpowiedzialność i ochrona ubezpieczeniowa nabrały olbrzymiego znaczenia. Potencjalna odpowiedzialność prawników w zakresie norm społecznej odpowiedzialności biznesu nie była wcześniej omawiana w żadnych Wytycznych.

Inicjatywy prywatne podejmują próby zaangażowania kancelarii prawnych w proces wdrożenia Zasad przewodnich ONZ. Rada stoi na stanowisku, że ochrona praw człowieka i fundamentalnych wolności, do których wszyscy ludzie mają prawo wymaga, aby wszyscy ludzie mieli rzeczywisty dostęp do usług prawniczych świadczonych przez niezależnych prawników.

Obecna sytuacja w tym obszarze znajduje różne podejścia¹ i interpretacje. W tym dokumencie pragniemy jedynie wskazać zasadnicze kwestie, aby móc opracować

---

¹ Zob. np.:

- Wytyczne Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawników dla Adwokatur dotyczące biznesu i praw człowieka (ang. IBA Business and Human Rights Guidance for Bar Associations),
- Praktyczny Przewodnik Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawników dla Prawników biznesowych z zakresu biznesu i praw człowieka (ang. IBA Practical Guide for Business Lawyers on Business and Human Rights),
- Stowarzyszenie Prawników Anglii i Walii, Biznes i prawa człowieka: Praktyczny Przewodnik (ang. The Law Society of England and Wales, Business and Human Rights: A Practical Guide),
- Biznes i prawa człowieka a prawnicy australijscy (ang. Business and Human Rights and the Australian legal profession).

szczegółowo niektóre odpowiedzi. Wytyczne III mają na celu zainspirowanie krajowych Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych do podjęcia działań i wsparcia ich członków w odnalezieniu się w tej nowej dziedzinie prawa.

Będziemy w dalszym ciągu śledzić rozwój sytuacji, gromadzić informacje i dokonywać oceny, w jaki sposób możemy jak najlepiej dzielić się i wymieniać doświadczeniami w celu opracowania bardziej praktycznych zaleceń w późniejszym okresie. Wytyczne III stanowią jedynie kolejny krok milowy w procesie wspierania Prawników i Adwokatów i Stowarzyszeń Prawniczych w stawianiu czoła wyzwaniom, z którymi już przychodzi im się zmierzyć.

Rada pragnie wyrazić podziękowania Przewodniczącej Komitetu ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu Birgit Spiesshofer i pełnym oddania członkom Komitetu ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu za ich pracę.

1. Dlaczego prawnicy powinni szkolić się z dziedziny społecznej odpowiedzialności biznesu?

PRAWNICY

- Mając na uwadze definicję społecznej odpowiedzialności Komisji UE, która obejmuje zachowywanie zgodności z obowiązującymi przepisami prawa, tzw. prawem miękkim i nieobowiązkowymi kodeksami postępowania, oczywistym staje się fakt, że chodzi tu o kluczowe kompetencje prawników. Komisja EU zdefiniowała społeczną odpowiedzialność biznesu jako odpowiedzialność przedsiębiorstw za ich wpływ na społeczeństwo. Zachowanie zgodności z obowiązującymi przepisami prawa stanowi wymóg minimum. Przedsiębiorstwa powinny ponadto uwzględnić w swojej strategii i prowadzonej działalności kwestie dotyczące praw społecznych, środowiskowych i etycznych, a także praw konsumenta i praw człowieka.
- Prawnicy coraz częściej są proszeni przez klientów o poradę w zakresie różnorodnych aspektów społecznej odpowiedzialności biznesu. Mamy tu do czynienia w szczególności z kwestiami ochrony środowiska i przeciwdziałania korupcji, ale także sprawozdawczości z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu, realizowania postępowań przetargowych czy zachowania zgodności (ang. compliance). Tajemnica zawodowa (tajemnica adwokacka/radcowska) może stanowić istotną korzyść dla klientów, np. w sytuacji gdy prawnikom zleca się wykonanie audytu zachowywania przez klienta zgodności ze standardami prawnymi i przyjętymi standardami w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu.
- Normy społecznej odpowiedzialności biznesu są w różnoraki sposób powiązane z tzw. twardym prawem (np. „miękkie prawo, ale twarde sankcje”); prawnicy odgrywają wyjątkową rolę, gdy chodzi o informowanie klienta – nie tylko w zakresie instrumentów z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu i ich wdrażania – ale także o potencjalnych konsekwencjach prawnych (np. odpowiedzialność zgodnie z zasadami dot. przeciwdziałania nieuczciwej konkurencji, odpowiedzialność deliktowa, odpowiedzialność za działanie osób trzecich czy odpowiedzialność spółki matki).
- W ramach zarządzania ryzykiem, klienci mogą oczekiwać od swoich prawników porady odnoszącej się do przyszłych działań prawnych. Kwestie te muszą obejmować kwestie z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu. Prawnicy mogą znaleźć się w sytuacji, w której klienci poproszą ich o poradę lub reprezentowanie w sądzie, w ramach procedur krajowych punktów kontaktowych OECD czy w postępowaniu pozasądowym dla kwestii dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu.
- Klienci mogą kontaktować się z kancelariami prawnymi w celu uzyskania informacji na temat ich obowiązków sprawozdawczych na mocy Dyrektywy UE dot. sprawozdawczości z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu i stosownych krajowych przepisów prawa.
- Klienci mogą prosić kancelarie prawne jako dostawców usług o podpisanie Kodeksu postępowania z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu jako część umowy o świadczenie obsługi prawnej. Przedłożony przez klienta Kodeks postępowania z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu niekoniecznie musi odpowiadać zasadom

etycznym i zawodowym prawników i może nakładać na prawników zobowiązania, których konsekwencji nie da się przewidzieć.

- Obecnie trwa dyskusja w środowisku prawniczym czy zasady zawodów prawniczych powinny przewidywać, że prawnicy powinni świadczyć porady z zakresu kwestii społecznej odpowiedzialności biznesu tam gdzie ma to znaczenie.
- Kancelarie mogą być proszone o zachowanie „standardu oczekiwanego zachowania” w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu.
- Prawnicy powinni mieć świadomość, że obecny układ polityczny, zwłaszcza w Europie, w coraz większym stopniu kwestionuje tradycyjną rolę prawników i domaga się od nich wkładu zamiast udaremniania realizacji celów interesu publicznego; linia pomiędzy zgodnością z prawem a zasadnością zaciera się.

SAMORZĄDY PRAWNICZE

- Samorządy prawnicze mogą chcieć rozważyć wprowadzenie programów szkoleń z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu. Samorządy prawnicze mogą chcieć także zwrócić się od uniwersytetów, które mogą być zainteresowane ujęciem lub opracowaniem kwestii z tego obszaru, zależnie od potrzeby, w ramach programów realizowanych studiów.

2. Czy prawnicy muszą udzielać porad prawnych z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu i czy zaniechanie udzielenia takiej porady może skutkować odpowiedzialnością?

PRAWNICY

- Społeczna odpowiedzialność biznesu to szerokie pojęcie, obejmujące nie tylko twarde i miękkie przepisy prawa, ale także kwestie nienormatywne takie jak inwestycje społeczne, filantropia czy działania wolontariatu. Prawnicy będą zazwyczaj proszeni o poradę w kwestiach twardych i miękkich przepisów prawa. Jako że twarde i miękkie przepisy prawa są coraz to bardziej powiązane ze sobą nawzajem, pojawia się pytanie czy prawnicy muszą dysponować wiedzą (normatywną) z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu i czy mogą lub czy muszą uwzględniać kwestie społecznej odpowiedzialności biznesu w świadczonych poradach prawnych oraz czy zaniechanie takiego działania może skutkować jakąś odpowiedzialnością? Ponieważ społeczna odpowiedzialność biznesu obejmuje wiele aspektów a większość norm społecznej odpowiedzialności biznesu wskazuje szerokie pojęcie „przedsiębiorstwa” (obejmujące nie tylko spółki, ale także inne organizacje) pytanie to może dotyczyć szerokiej grupy prawników.
- Kwestia odpowiedzialności nie jest obecnie jasna, ponieważ nie jest jasne czy i w jakim zakresie normy społecznej odpowiedzialności biznesu są traktowane jako prawo i ujmowane w „poradzie prawnej”.
- Wskazane jest wyraźne zapisanie w umowie o świadczenie obsługi prawnej zawieranej z klientem czy i w jakim zakresie porady dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu zostają objęte umową oraz ograniczenie jakiegokolwiek potencjalnej odpowiedzialności.
- Nieudzielanie porad z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu może okazać się niemożliwe, jako że porady z tego obszaru i porady prawne mogą być współzależne od siebie (np. w zakresie kwestii odpowiedzialności czy unikania odpowiedzialności poprzez wdrożenie określonych systemów zarządzania ryzykiem i zgodności).

SAMORZĄDY PRAWNICZE

- Rada i krajowe samorządy prawnicze mogą chcieć opracować bardziej szczegółowe Wytyczne w tym zakresie i ująć wyjaśnienia w zasadach samorządów prawniczych.

3. Czy społeczna odpowiedzialność biznesu może skutkować jakimiś konsekwencjami ubezpieczeniowymi?

PRAWNICY

- Społeczna odpowiedzialność biznesu stanowi nowy i dopiero kształtujący się obszar, w którym dostrzegamy coraz to większe znaczenie odpowiedzialności klientów będących spółkami w sporach sądowych opartych na normach społecznej odpowiedzialności biznesu i przy wykorzystaniu procedur krajowych punktów kontaktowych OECD oraz procedur miękkich takich jak „wskazanie i napiętnowanie” w sytuacji niestosowania się do „standardów oczekiwanego zachowania”. Obecnie poziom pewności jest tu niski, jako że istnieje wiele standardów, normy są głównie oparte na zasadach i są ogólne oraz wymagają doprecyzowania a ponadto niewiele jest dostępnych spraw sądowych, procedur prowadzonych przez krajowe punkty kontaktowe czy organy prowadzące postępowania pozasądowe.
- Ubezpieczenie OC zazwyczaj obejmuje poradę prawną, czasem w ramach ograniczenia do krajowych i unijnych przepisów prawa. Międzynarodowe, ponadnarodowe i krajowe normy społecznej odpowiedzialności biznesu ogłaszane przez publiczne i prywatne organizacje stanowią najczęściej miękkie przepisy prawa lub jedynie miękkie instrumenty, które nie muszą być konieczne postrzegane jako „przepisy prawa” w rozumieniu polisy ubezpieczeniowej.
- Jednakże miękkie prawo lub miękkie instrumenty mogą skutkować twardymi sankcjami dla klienta i odpowiedzialnością prawniką, np. niewłaściwe realizowanie zawartych w Zasadach przewodnich ONZ wymogów dotyczących *due diligence* może być traktowane jako zaniedbanie na mocy prawa deliktowego lub karnego. Odnotowujemy jednakże zarzut, że zgodnie z Zasadami przewodnimi ONZ kontrola dostawcy lub spółki zależnej może stanowić relację pana i sługi i może skutkować stosownie odpowiedzialnością za działania osób trzecich lub odpowiedzialnością spółki matki.

SAMORZĄDY PRAWNICZE

- Samorządy prawnicze krajowe mogą chcieć rozważyć, czy ochrona ubezpieczeniowa stanowi problem, a gdy ma to miejsce, wspomóc swoich członków w definiowaniu zakresu porady prawnej i negocjowaniu z towarzystwami ubezpieczeniowymi objęcia ochroną ubezpieczeniową także porad z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu (np. umowy ramowe).

4. Kwestie dotyczące występowania przez klientów do kancelarii prawnych o podpisanie Kodeksu postępowania z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu jako części umowy o świadczenie obsługi prawnej?

PRAWNICY

- Spółki w coraz to większym stopniu narzucają dostawcom wymogi z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu; ponieważ kancelarie prawne są traktowane jako dostawcy usług, mogą być proszone o stosowanie się do kodeksów postępowania klientów. Wiąże się z tym szereg kwestii. Taka prośba klienta może skutkować sytuacją, w której kodeks postępowania staje się częścią umowy pomiędzy kancelarią prawną a klientem. Aby uniknąć sytuacji, w której kancelarie prawne podlegałyby wielu potencjalnie sprzecznym politykom i wymogom, kancelarie zaczynają coraz częściej opracowywać swoje własne polityki z obszaru Odpowiedzialności biznesu.
- Prawnicy są niezależni i pełnią rolę urzędową w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości a ich standardy zachowania definiują przepisy prawa i zasady zawodów prawniczych. Klienci nie są ani uprawnieni, ani umocowani do opracowywania standardów etycznych dla prawników. Jednakże, odniesienie do Zasad i standardów etyki zawodowej nie zawsze stanowi adekwatną odpowiedź na prośbę klientów z zakresu Odpowiedzialności biznesu, ponieważ mogą one dotyczyć różnych kwestii lub do wspólnych kwestii podchodzić w różnych sposób.
- Kodeksy postępowania klientów zazwyczaj nie są spójne, ale często przewidują ich stosowanie przez całą kancelarię prawną oraz wszystkich jej członków i pracowników we wszystkich kwestiach. Kancelaria może podpisać Kodeks postępowania pierwszego klienta; gdy więcej klientów zwróci się do niej z tą samą prośbą i różnymi Kodeksami postępowania kancelaria prawna nie będzie w stanie podpisać ich nie ryzykując naruszenia umów o świadczenie obsługi prawnej podpisanych z innymi klientami.
- Stosowane przez klientów Kodeksy dostawców nie uwzględniają zazwyczaj specyficznych sytuacji kancelarii prawnych, a zwłaszcza kwestii dotyczących zachowania poufności.

SAMORZĄDY PRAWNICZE

- Ponieważ istnieje ryzyko, że klienci mogą traktować kancelarie prawne jako zwykłe przedsiębiorstwa i jako zwykłych dostawców, i mogą przekazywać zlecenia tylko pod warunkiem podpisania Kodeksu postępowania, krajowe samorzady prawnicze mogą wspomagać swoich członków w zakresie listy zagadnień, które powinny zostać zawarte w ogólnym kodzie postępowania w celu uwzględnienia każdej prośby klienta w tym zakresie – takie Wytyczne mogą uwzględniać wielkość kancelarii prawnej i zawierać wzorcową politykę, o której akceptację jako „polityki równoważnej” należy poprosić klienta.
- W międzyczasie, Samorzady prawnicze mogą chcieć doradzić swoim członkom, aby nie podpisywali żadnych Kodeksów postępowania klienta w celu zapewnienia skoordynowanego i jednolitego podejścia do prośb klientów w tym zakresie.

5. Czy prawnicy/ kancelarie prawne muszą sprawdzać przed przyjęciem klienta, czy ich porada może zostać „powiązana z negatywnym wpływem” w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu/ praw człowieka i czy muszą odmówić przyjęcia klienta lub zaniechać już świadczonych usług w takiej sytuacji?
- Według prof. Johna Ruggie’go Zasady dotyczące szerokiej odpowiedzialności promowane przez Zasady przewodnie ONZ stanowią „ogólne zalecenia polityki” a nie „zestaw elementów, który należy zdjąć z półki i po prostu wdrożyć”². Chociaż nie dotyczą one prawnie zasad i regulacji samorządów prawniczych, mogą pomimo to de facto zaciemniać zadania i rolę prawnika. Niezależnie od sytuacji, wymagają one dalszego omówienia przed opublikowaniem jakichkolwiek Wytycznych w tym zakresie.
  - Jak wspomniano w preambule, ochrona praw człowieka i fundamentalnych wolności, do których wszyscy ludzie mają prawo wymaga, aby wszyscy ludzie mieli rzeczywisty dostęp do usług prawniczych świadczonych przez niezależnych prawników. Dotyczy to prawników, którzy nie mogą być identyfikowani ze swoimi klientami czy sprawami klientów³, ani nie mogą też być wskazywani czy napiętnowani za reprezentowanie określonego klienta.
  - Prawnik nie może podejmować działań wbrew prawu ani nie może pomagać klientowi w jego działaniach niezgodnych z prawem, ani też nie może naruszać zasad zawodów prawniczych – są to tzw. granice dla wykonywanych zadań i zachowania prawnika.
  - Często wywiązywanie się przez prawnika z zadań będzie nieodłącznie „powiązane z negatywnym wpływem” jego klienta, np. prawnik zajmujący się kwestiami środowiskowymi reprezentujący klientów w procedurach dopuszczeniowych zawsze będzie pozostawał w powiązaniu z negatywnym (ale legalnym) wpływem klienta.
  - Każdy prawnik musi sam zdecydować czy przyjmuje czy też odmawia przyjęcia danego klienta.

---

² John Ruggie, Just Business, str.124.

³Zob. także Praktyczny Przewodnik Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawników dla Prawników biznesowych dotyczący biznesu i praw człowieka (ang. IBA Practical Guide for Business Lawyers on Business and Human Rights).

6. Czy od kancelarii prawnych, samorządów i stowarzyszeń prawniczych oczekuje się kontrolowania łańcuchów dostaw?

PRAWNICY

- Kancelarie prawne, samorządy tak jest robione bardzo dziwne stukanie czternastego w 1 i stowarzyszenia prawnicze nie są zazwyczaj postrzegane jako przedsiębiorstwa wysokiego ryzyka – także w zakresie ich typowego łańcucha dostaw.
- Nie istnieją ogólne zasady czy Wytyczne w tym zakresie.
- Nie dysponujemy wiedzą, aby obecnie kancelarie prawne, samorządy czy stowarzyszenia prawnicze zarządzały w znaczący sposób swoim łańcuchem dostaw, w szczególności wychodząc poza pierwszy poziom.
- Istotne kryterium stanowi też rozmiar kancelarii prawnej.

SAMORZĄDY PRAWNICZE

- Samorządy prawnicze nie są zazwyczaj postrzegane jako przedsiębiorstwa wysokiego ryzyka – także w zakresie ich typowego łańcucha dostaw.

7. Czy prawa człowieka to kwestia, która wymaga oddzielnego traktowania?

- W większości istotnych instrumentów społecznej odpowiedzialności biznesu (inicjatywa UN Global Compact, Wytyczne dla przedsiębiorstw międzynarodowych OECD (ang. OECD Guidelines for Multinational Enterprises), ISO 26000) oraz dyrektyw unijnych prawa człowieka stanowią jeden z elementów społecznej odpowiedzialności biznesu powiązany z innymi elementami.
- Zgodnie z polityką dotyczącą społecznej odpowiedzialności biznesu Komisji Europejskiej zachowanie zgodności z krajowymi przepisami prawa stanowi minimum w zakresie odpowiedzialności biznesu. Większość konwencji i instrumentów dotyczących praw człowieka zostało w odpowiedni sposób wdrożonych w ramach Unii Europejskiej w krajowych przepisach prawa i mogą być one traktowane jako kwestie społeczne lub środowiskowe. Aby w pełni wywiązywać się ze swoich obowiązków w obszarze odpowiedzialności biznesu, przedsiębiorstwa powinny wprowadzić procesy integrujące kwestie dotyczące praw społecznych, środowiskowych i etycznych, a także praw konsumenta i praw człowieka (wychodząc poza czystą zgodność).
- Unijna Dyrektywa dotycząca sprawozdawczości z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu i unijne dyrektywy dotyczące prowadzenia postępowania przetargowego obejmują wszystkie kwestie z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu.
- Klienci w większości dysponują zintegrowanymi systemami sprawozdawczości pozafinansowej, due diligence i compliance.
- Prawnicy powinni mieć świadomość, że niektórzy klienci mogą traktować prawa człowieka jako osobny temat, bazując na Zasadach przewodnich ONZ traktujących je jako „standard oczekiwanego zachowania”. Od przedsiębiorstw wymaga się „respektowania praw człowieka” zgodnie z Zasadami przewodnimi ONZ. Znaczenie tego zapisu wymaga dalszego doprecyzowania – czy to przez ustawodawcę (brytyjska Ustawa o współczesnym niewolnictwie (ang. UK Modern Slavery Act) czy przez przedsiębiorstwo lub inne osoby, w szczególności w ramach kodeksu postępowania czy postanowień umów. Jeżeli chodzi o niepewność i dylematy prawne związane z bezpośrednim stosowaniem praw człowieka, zob. Wytyczne Rady I i II.

8. Czy społeczna odpowiedzialność biznesu podlega ograniczeniu do „nieczynienia zła” czy dotyczy także „czynienia dobra”?

- Zasady przewodnie ONZ i stosowne Wytyczne koncentrują się na aspekcie odpowiedzialności przedsiębiorstwa dotyczącym „nieczynienia zła”.
- Większość norm w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu (np. inicjatywa UN Global Compact, Wytyczne dla przedsiębiorstw międzynarodowych OECD, ISO 26000) obejmuje jednakże oba aspekty i uwzględnia odpowiedzialność przedsiębiorstw względem ich pracowników, społeczności lokalnej i środowiska. społeczna odpowiedzialność biznesu nie sprowadza się do polityk operacyjnych przedsiębiorstw.
- Od dziesiątek lat prawnicy europejscy byli aktywni w odniesieniu do obu tych kwestii; promowanie szerszych celów interesu publicznego, a w szczególności praw człowieka było i będzie czołowym zadaniem zarówno kancelarii prawnych, jak i samorządów i stowarzyszeń prawniczych.

WNIOSEK

Dyskusja na temat społecznej odpowiedzialności biznesu nabrała ostatnio rozpędu ze względu na cały szereg wydarzeń zachodzących na niwie międzynarodowej, europejskiej i krajowej, dotycząc prawników europejskich, zarówno jeżeli chodzi o ich zdolność bycia rzetelnymi doradcami dla swoich klientów oraz dostawcami usług, jak i w zakresie kwalifikacji kancelarii prawnych, samorządów i stowarzyszeń prawniczych jako „przedsiębiorstw” lub nawet „przedsiębiorstw międzynarodowych”, które podlegają wymogom z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu. Tendencja ta wydaje się utrzymywać i zachodzi coraz to większa potrzeba – której różne przejawy możemy dostrzec – aby prawnicy posiadali odpowiednią wiedzę z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu i powiązanych potencjalnych konsekwencji.